

Сергій Карасевич

Особливості фізкультурно-спортивної діяльності в аспекті підготовки майбутніх учителів фізичної культури

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura
Fizyczna 16/3, 109-124

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Сергій КАРАСЄВИЧ*

Особливості фізкультурно-спортивної діяльності в аспекті підготовки майбутніх учителів фізичної культури

Анотація

У статті розкрито особливості фізкультурно-спортивної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в аспекті їх фахової підготовки. Висвітлено діяльність учителя фізичної культури, яка має свої особливості, оскільки відбувається у незвичайних умовах, порівняно з діяльністю інших учителів. Виокремлено загальні особливості цієї діяльності (високі вимоги до професіоналізму і до особистості вчителя; високу ступінь відповідальності за фізичне і психологічне благополуччя його підопічних, уміння спілкуватися зі своїми вихованцями; підвищена стресогенність діяльності вчителя фізичної культури; необмежений обсяг навчально-тренувальної роботи, нерегламентований характер його діяльності; агітаційні здібності для підбору учнів у групу; гарна спортивна форма; специфіка роботи вчителя фізичної культури, організатора фізкультурно-спортивної діяльності) та часткові особливості (навчально-тренувальна спрямованість його діяльності, його фізкультурно-спортивна спеціалізація, оскільки успішність роботи оцінюється, як правило, спортивними досягненнями його учнів; помірно виражена оздоровча, здоров'язбережувальна, еколого-просвітницька, цивільно-патріотична та культурно-масова спрямованість діяльності; ставлення до фізичної культури і спорту та до нього особисто учнів загальноосвітньої школи). Доведено, що формування педагога є складним процесом, у ході якого особистісні структури зазнають значних змін, пов'язаних зі становленням здатності до рефлексії, співпраці, дисциплінованості.

Ключові слова: майбутні учителі фізичної культури, підготовка майбутнього вчителя, фізкультурно-спортивна діяльність.

* Викладач кафедри спортивних дисциплін Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Вступ

Оновлення всіх сторін суспільного життя висунуло принципово нові вимоги до особистості фахівця. На перший план виходить потреба суспільства в конкурентоспроможних спеціалістах, які здатні вирішувати складні професійні завдання в постійно мінливих умовах виробництва. Інтелектуальний потенціал країни, що безпосередньо визначається якістю вищої освіти, стає найважливішим фактором не тільки економічного і соціального розвитку, а й економічної та політичної стабільності країни, фактором її виживання. Це обумовлює необхідність докорінних перетворень системи підготовки професійних кадрів, необхідність впровадження в системі вищої професійної освіти міжнародних стандартів.

В умовах постійних змін, спрямованості вектора вищої освіти на євроінтеграцію зростають вимоги до підготовки майбутніх учителів фізичної культури – «всебічно розвинених і професійно компетентних, здатних легко адаптуватися до змін у житті, спроможних не тільки вільно оперувати отриманими знаннями й уміннями та вміти передавати їх учням, але й безперервно, впродовж усього життя, збагачувати власний досвід професійного самовдосконалення, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації»¹.

Теоретичні й методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури досить ґрунтовно висвітлені в наукових розвідках дослідників (О. Ажиппо, Г. Арзютов, Р. Ахметов, В. Валієва, О. Вацеба, Е. Вільчковський, В. Видрін, Г. Генсерук, М. Герцик, М. Годик, М. Данилко, Л. Демінська, А. Дорошенко, Є. Захаріна, С. Коровін, О. Куц, Л. Лубишева, Б. Максимчук, В. Маслов, Л. Матвєєв, Г. Панченко, В. Платонов, Н. Пономарьов, Л. Суценко, О. Тимошенко, Б. Шиян, О. Шабалін). Науковці доводять, що фізкультурно-спортивна діяльність значною мірою втратила характер масової, що обумовлено не тільки особливостями соціально-економічної ситуації, а й тим, що освітня практика в галузі фізкультури й спорту недостатньо чітко зорієнтована на формування у майбутніх учителів готовності до фізкультурно-спортивної діяльності в загальноосвітній школі.

Дослідники головною метою вчителя фізичної культури, що займається фізкультурно-спортивною діяльністю в загальноосвітній школі визначають – формування стійкої потреби учнів в здоровому і активному способі життя і заняттях спортом. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: розвиток рухових здібностей до рівня вищого, ніж на уроках

¹ І. Шаповалова, *Формування фахової компетентності майбутніх учителів фізичної культури в контексті підготовки до професійного самовдосконалення*, Педагогічний дискурс, 2014, Вип. 17, с. 204.

фізичної культури; формування життєво необхідних якостей особистості дозволяють їм успішно соціалізуватися, самостверджуватися, самореалізовуватися; формування стійкої мотивації до занять фізичною культурою і спортом; вміння здійснювати фізкультурно-спортивну діяльність; досягнення суб'єктивно значущих результатів з виду спорту.

Суттєвим моментом в рамках вирішення проблеми є особистість педагога-організатора фізкультурно-спортивної діяльності. Це пояснюється тим, що приклад тренера для підлітка часто є вирішальним.

Метою статті є розкриття особливостей фізкультурно-спортивної діяльності в аспекті підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Для розкриття проблеми дослідження використано теоретичний метод – аналіз наукових джерел, що дало змогу визначити особливості фізкультурно-спортивної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в аспекті їх фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу

До завдань діяльності вчителя фізичної культури входить навчання і виховання молодого покоління. Поряд з цією головною особливістю можна виділити низку інших, які, характеризуючи педагогічну діяльність взагалі, відрізняють діяльність вчителя фізичної культури з позицій загального і часткового. Розглянемо ці особливості.

Підготовка фахівців у галузі фізичного виховання має переслідувати, на думку В. Мартиненко, такі цілі:

- створення умов для самоствердження та самореалізації особистості з метою оволодіння професією й включення студента в систему безперервної професійної підготовки;
- поглиблене вивчення теоретичних і практичних дисциплін навчальних планів на всіх етапах безперервної підготовки освітньої галузі «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини»;
- оволодіння, підвищення та збереження рівня фізичної підготовленості на всіх етапах безперервної підготовки; формування інтересу до професійної діяльності;
- забезпечення наступності в навчальних планах на всіх щаблях безперервної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту;
- впровадження в навчальний процес інноваційних технологій².

Якісні зміни, що відбуваються в системі вищої фізкультурної освіти, зачіпають і таку сторону підготовки майбутніх фахівців, як їх

² В. Мартиненко, *Безперервна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту*, Наукові праці, Серія: Педагогіка, 2009, № 99, Т. 112, с. 112.

загальнопедагогічна готовність до здійснення професійної діяльності. У цьому аспекті, на думку З. Черних, в якості цільової установки повинні бути покладені сучасні вимоги до фахівців у галузі фізичної культури і спорту³.

Майбутній фахівець фізичного виховання та спорту розглядається Л. Сущенко як особистість, яка цілеспрямовано здобуває у вищих навчальних закладах кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності, спрямованої на підготовку до подальшої професійної діяльності щодо підтримки відповідного рівня фізичної культури населення або досягнення вищих спортивних результатів на олімпійській, світовій чи регіональній аренах у командному чи в індивідуальному вимірах⁴.

Р. Клопов наголошує на тому, що «...реалізація завдань щодо професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту потребує плекання особистості, яка здатна до плідної професійної праці в сучасних умовах, готової до професійної діяльності та володіє не лише системою спеціальних знань, професійних дій і соціальних відносин, а й сформованістю і зрілістю професійно значущих якостей, відповідною кваліфікацією»⁵.

Фахівець з фізичної культури повинен мати високий рівень професійної підготовки, поєднувати теоретичну і практичну підготовку, досконало володіти своєю спеціальністю, систематично поповнювати свої знання, удосконалювати свої вміння і навички новітніми технологіями та застосовувати їх в практиці фізичного виховання. Він має володіти, на думку О. Гауряк, таким якостями: ціннісними орієнтаціями особистості вчителя, моральними якостями, які невід'ємні від гуманістичної спрямованості особистості вчителя, ставлення до людини як до найбільшої цінності, готовністю до повноцінного міжособистісного спілкування; мати інтереси і духовні потреби⁶.

На думку Б. Шияна, фізичне виховання розширює сферу естетичного впливу навколишнього середовища на особистості. У процесі занять фізичними вправами в контексті зв'язку з естетичним вихованням можна

³ З. Черних, *Формирование профессиональной готовности студентов педагогического вуза в процессе физкультурно-спортивной деятельности*, дисс. ... канд. пед. наук, Шуя, 2012, с. 13.

⁴ Л. Сущенко, *Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах*, дис. ... докт. пед. наук. К., 2003, с. 47.

⁵ Р. Клопов, *Информатизация высшей физической культуры*, Теорія та методика фізичного виховання, 2007, № 4, с. 3.

⁶ О. Гауряк, О. Киселиця, *Формування педагогічної культури майбутніх учителів фізичної культури в процесі фахової підготовки у ВНЗ*, Вісник Запорізького національного університету, 2012, № 2, с. 31.

вирішувати такі завдання: виховувати здатність сприймати, відчувати й оцінювати красу в сфері фізичної культури та інших галузях її прояву; формувати естетично зріле прагнення до фізичної досконалості; формувати естетику поведінки і міжлюдських стосунків у фізкультурній діяльності; виробляти активну позицію в утвердженні прекрасного, непримиренності до потворного, бридкого⁷.

Отже, важливим складником підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є його особистісні якості.

Фізична культура особистості, як вважає В. Щербаков, проявляє себе в здатності до саморозвитку, відображає спрямованість особистості «на себе», на предмет і процес професійної праці, а також на відносини, що виникають в процесі фізкультурно-спортивної, суспільної та професійної діяльності⁸.

Майбутні вчителі фізичної культури, як доводить І. Нікулін, реалізують в своїй підготовці в основному спортивну, навчальну та педагогічну діяльність, які взаємопов'язані між собою і послідовно змінюють одна одну. Їх розвиток відбувається неоднаково, внаслідок чого одні види діяльності на певних етапах стають провідними, підпорядковуючи собі інші, входячи з ними в протиріччя. Так, для більшості абітурієнтів і студентів молодших курсів навчання на факультетах фізичної культури ВНЗ домінуючими виступають в основному спортивні інтереси, цілі, вміння та інші складові їх діяльності, тісно взаємопов'язані між собою. На II–III курсах навчання починають превалювати навчальні характеристики діяльності студентів, «зростає значимість їх пізнавальних дій, які виступають інтелектуальної основою мотивації професійного цілепокладання майбутнього фахівця». Лише на старших курсах (IV–V) близько половини всіх студентів виявляються з провідними педагогічними інтересами, цілями, вміннями, орієнтацією на роботу в школі⁹.

За твердженням Б. Шияна, для того, щоб учитель фізичної культури став майстром у вирішенні педагогічних завдань, йому необхідно цілеспрямовано розвивати свої загальнопедагогічні й спеціальні (з урахуванням специфіки своєї професії) здібності. Учитель-професіонал повинен володіти теорією навчання і виховання, предметами медико-біологічного циклу, теорією і методикою фізичного виховання, методикою застосування ТЗН, комп'ютерних технологій та ін.¹⁰

⁷ Теорія і методика фізичного виховання школярів, Б. Шиян, Тернопіль, «Богдан», 2004, Ч. 1, с. 68.

⁸ Физическая культура студента, В. Ильинича (ред.), М., «Гардарики», 2000, с. 17.

⁹ И. Никулин, Подготовка будущего учителя к физкультурно-рекреативной деятельности с учащимися общеобразовательной школы, дисс. ... канд. пед. наук, Белгород, 2000, с. 24.

¹⁰ Б. Шиян, Подготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття, Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні, 2001, Вип. 2, с. 372.

Відзначимо, однак, що основним чинником, що збільшує інтенсивність і напруженість діяльності вчителя фізичної культури, є специфіка уроків фізкультури й спортивних заходів, які проводяться в школі. У зв'язку із цим важливою складовою структури діяльності вчителі фізкультури стають саморегулятивні дії¹¹.

У процесі вивчення наукової літератури з проблем фізкультурно-спортивної діяльності школярів нами класифіковано сучасні її форми і види: за регулярністю використання, за характером застосування, за способом організації, за місцем застосування в школі.

За регулярністю використання фізкультурно-спортивна діяльність школярів може здійснюватися щодня, кілька разів на тиждень, у вихідні дні та канікулярний час. До щоденних фізкультурно-спортивних занять належать ранкові зарядки і домашні заняття, спрямовані на рухову реабілітацію. У цьому випадку йдеться про виконання школярами щоденних піших прогулянок, вправ, що формують поставу або тренують зір тощо.

До позакласної форми фізкультурно-спортивної діяльності школярів, що здійснюється декілька разів на тиждень належать організовані на спортивній базі шкіл секції із загальної фізичної підготовки, заняття в спеціальних медичних групах, годинник здоров'я, самостійні заняття загальною фізичною підготовкою тощо.

Традиційним фізкультурно-спортивним заходом, проведеним не частіше, ніж один раз на тиждень, є день здоров'я. Зазвичай, в день здоров'я включається крос – влітку, лижний забіг – взимку й атракціони. Ще рідше організовуються фестивалі спорту і здоров'я. Застосування засобів спорту в фізкультурно-спортивній діяльності школярів здійснюється шляхом спрощення правил гри, зменшення обсягу навантажень, й зменшення майданчиків для гри. Завдання днів здоров'я і фестивалів спорту полягає в тому, щоб забезпечити розширення обсягу рухової діяльності учнів і організації їх активного відпочинку.

За характером застосування позакласна фізкультурно-спортивна діяльність школярів поділяється на групові, індивідуальні та сімейні заняття. Групові заняття організовуються для проведення спортивних, рухливих, а також народних ігор. Останніми роками питанням застосування народних ігор приділяється велика увага. Вони використовуються у час проведення спортивних та ігрових свят, годинника здоров'я і на активних рухових перервах.

У процесі фізкультурно-спортивної діяльності школярів, що здійснюється групами учнів, можуть утворюватися громадські, фізкультурно-спортивні

¹¹ Ю. Голенкова *Психологічний аналіз специфіки праці вчителя фізичної культури*, Теорія та методика фізичного виховання, 2008, № 3, с. 8.

об'єднання – клуби. Сьогодні це вже поширена форма позакласної фізкультурно-спортивної роботи.

Індивідуальні фізкультурно-спортивні заняття школярів здійснюються самими школярами у вільний від навчання час, вдома, у дворі або на шкільних, спортивних майданчиках. Такі заняття можуть бути запланованими учителем фізичної культури і виконуватися в обсязі домашніх завдань, які учень повинен виконувати самостійно.

До індивідуальних видів фізкультурно-спортивної діяльності школярів належать: піші прогулянки, заняття оздоровчим бігом, катання на ковзанах і на лижах, плавання, велосипедні прогулянки тощо.

Сімейними видами фізкультурно-спортивної діяльності можуть бути всі ті види, які належать до індивідуальних і групових форм фізкультурно-спортивної діяльності.

Крім того, фізкультурно-спортивна діяльність школярів поділяється на заходи і вправи, які здійснюються в режимі навчального дня, і позакласні, самостійні форми.

За місцем застосування фізкультурно-спортивна діяльність здійснюється в спортивному залі школи, на пришкільній ділянці, спортивному майданчику або в класі, при проведенні фізкультурних пауз під час уроків із загальноосвітніх предметів.

Вищевикладений матеріал дозволяє зробити висновок, що в сучасних загальноосвітніх школах накопичено багатий досвід здійснення фізкультурно-спортивної діяльності. Тому при організації та проведенні уроків з фізичної культури на основі фізкультурно-спортивної діяльності вчителю в першу чергу необхідно в повному обсязі використовувати цей досвід.

Отже, діяльність учителя фізичної культури має свої особливості, оскільки відбувається у незвичайних умовах, порівняно з діяльністю інших учителів. Насамперед це специфіка проведення уроків, які проходять не в навчальному кабінеті, а у спортивному залі або на свіжому повітрі (спортивний майданчик, стадіон тощо), з використанням спеціального або нестандартного спортивного обладнання та інвентарю. Крім того, як вважає Ю. Голінкова, на педагога діють також навколишнє середовище: кліматичні й погодні умови у заняттях на відкритому повітрі, санітарно-гігієнічний стан спортивних класів, залів¹².

Суттєвою відмінністю професійної діяльності вчителя фізичної культури є руховий компонент (необхідність демонстрації фізичних вправ, виконання фізичних рухів разом із групою, страховка учнів під час виконання вправи), тобто всебічна підготовленість учителя з видів спорту передбачених шкільною програмою¹³.

¹² Ю. Голенкова, *Психологічний аналіз специфіки праці вчителя фізичної культури*, 2008, № 3, с. 6.

¹³ Ю. Зайцева, *Специфіка діяльності вчителя фізичної культури як організатора фізкультурно-спортивної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах*, Витоки педагогічної майстерності, 2014, Вип. 13, с. 140.

Майбутній учитель фізичної культури – це, перш за все, організатор різноманітних заходів в школі. В цьому напрямі проведено дослідження Г. Панченко¹⁴. Автором показані дані про рівень компетентності вчителя фізичної культури з організації та проведення спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи, а також представлені чинники, які гальмують активізацію цієї важливої ланки професійної діяльності. Доведено, що для активізації позакласної оздоровчої роботи необхідно перенести акценти на поглиблення практичних знань щодо проведення позаурочної фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи. Також необхідно підвищити рівень знань дисциплін медико-біологічного циклу та педагогіки спортивної та фізкультурної діяльності.

У завдання позаурочної виховної діяльності входить: діагностика особливостей особистості й міжособистісних відносин учнів, формування учнівського колективу, організація керування й самоврядування колективом, моральне й професійне виховання, психологічна реабілітація й корекція відхилень у поведінці учнів, співробітництво з батьками з виховання учнів, визначення ефективності виховного процесу. Рішення завдань даних видів педагогічної діяльності забезпечується сукупністю різноманітних когнітивних, перцептивних, комунікативних, саморегулятивних й інших дій, протікання яких визначається взаємодією психічних процесів та якостей особистості вчителя фізичної культури¹⁵.

Аналізуючи особливості фахової діяльності, об'єкта й предмета праці вчителя фізичної культури, можна стверджувати, що його діяльність – це емоційно-напружений вид праці високої інтенсивності.

Дослідниця М. Карченкова зазначає, що організаторська діяльність учителя фізичної культури спрямована на організацію учнівського колективу, його об'єднання і націлювання на виконання навчальних завдань, уміння керувати темпом уроку, підтримувати дисципліну, уміння своєчасно оцінити педагогічну ситуацію і прийняти правильне рішення тощо. Важливо, що організаторська діяльність протягом уроку фізичної культури виявляється по-різному. По-перше, вона реалізується в передачі навчальної інформації вчителем (визначення завдань уроку, пояснення і показ техніки виконання фізичних вправ). По-друге, організаторська діяльність проявляється у поведінці вчителя при виборі оптимального місця для проведення уроку, в ефективності пересувань по залу, з метою керівництва класом, контролю за виконанням завдань, своєчасному

¹⁴ Г. Панченко, *Проблеми совершенствования подготовки будущего учителя физического воспитания к организации и проведению физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работы в общеобразовательной школе*, Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта, 2011, № 11, С. 86–90.

¹⁵ Ю. Голенкова, *Психологічний аналіз специфіки праці вчителя фізичної культури*, 2008, № 3, с. 7.

наданні допомоги і страховки, дотримання правил безпеки. По-третє, вона реалізується в управлінні діяльністю учнів при шикуванні та перешикуванні на місці і в русі. Нарешті, учитель повинен передбачити основні прийоми активізації учнів для збільшення моторної щільності уроку, попередження травм, оптимального співвідношення й органічної єдності застосування репродуктивних і продуктивних методів навчання, оздоровчого і виховного впливу наступного уроку¹⁶.

Сучасний підхід до підготовки майбутніх учителів фізичної культури має забезпечувати відповідний рівень їх знань, створювати можливості для формування в них активної життєвої позиції, розвивати широкий світогляд та педагогічне мислення, психолого-педагогічні здібності й педагогічну майстерність. Ураховуючи специфіку роботи педагогів цього фаху, актуальною є проблема формування у них умінь і навичок розв'язувати практичні завдання в різних психолого-педагогічних ситуаціях, досліджувати рівень розвитку міжособистісних відносин серед учнів, виявляти їхні життєві цінності й виховувати ціннісне ставлення до здорового способу життя, відкривати учням можливості для особистісного зростання та розвитку.

Фахівець з фізичної культури і спорту нової формації повинен знати: зміст інноваційних технологій у галузі фізичної культури і спорту; форми, методи і принципи організації інноваційного навчання; медико-біологічні, психолого-педагогічні, соціокультурні основи інноваційних технологій у галузі фізичної культури і спорту. Фахівець з фізичної культури і спорту нової формації повинен уміти: планувати, організовувати і проводити заняття з використанням інноваційних технологій; застосовувати на заняттях сучасні засоби й методи фізичного виховання, адекватні змісту інноваційних технологій; оцінити ефективність використовуваних технологій і контролювати якість навчально-виховного процесу; аналізувати й коректувати свою професійну діяльність; організовувати і проводити наукові дослідження у сфері професійної діяльності¹⁷.

Як вважає М. Герцик, О. Вацеба, «фахівець із фізичного виховання повинен знати й уміти застосовувати на практиці: норми раціонального режиму осіб усіх категорій; медико-біологічне обґрунтування використання засобів і методів фізичного виховання; педагогічні й медичні методи контролю за процесом фізичного виховання та фізичної підготовки; механізми розвитку фізичних якостей і формування рухових навичок; особливості проведення занять фізичною культурою з особами різного

¹⁶ М. Карченкова, *Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності*, дис. ... канд. пед. наук, Переяслав-Хмельницький, 2006, с. 22.

¹⁷ В. Мартиненко *Безперервна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту*, 2009, № 99, Т. 112, с. 114.

віку, статі, соціального стану, фізичного розвитку тощо; санітарно-гігієнічні вимоги щодо безпеки проведення занять фізичними вправами; вміння надати першу медичну допомогу в разі травмування; структуру і зміст управлінської діяльності в галузі фізичної культури; демонстрацію техніки виконання фізичних вправ; оперування нормативно-правовими знаннями в галузі фізичної культури; мати достатній рівень фізичної підготовленості й володіти навичками страхування»¹⁸.

Формування педагога є складним процесом, у ході якого особистісні структури зазнають значних змін, пов'язаних зі становленням здатності до рефлексії, співпраці, дисциплінованості.

Характерними особливостями професійної діяльності вчителя фізичної культури в загальноосвітній школі О. Трофимов визначає такі:

- діяльність учителя фізичної культури характеризується високим ступенем відповідальності за учнів. В процесі навчання він несе моральну, професійну і юридичну відповідальність за їх здоров'я;
- діяльність учителя фізичної культури здійснюється на високому рівні емоційної напруги, яка виникає при виникненні травмонебезпечної ситуації при виконанні учнями ризикованих елементів, які неможливо повністю виключити на уроках фізичної культури;
- учитель фізичної культури повинен мати хорошу фізичну підготовку. Вона необхідна для якісного показу рухових дій, а також для виконання страхувальних дій;
- учитель фізичної культури повинен бути компетентним у тих видах спорту, які входять до навчальної програми ЗОШ з фізичної культури, знати правила змагань, техніку і методику навчання рухових дій в кожному з них;
- учитель фізичної культури повинен володіти не тільки системою психолого-педагогічних знань, а й добре орієнтуватися в області медико-біологічних дисциплін (анатомія, фізіологія, спортивна медицина тощо). Це пов'язано з тим, що, вдосконалюючи функціональні можливості дитячого організму, необхідно знати його будову і функціональні вікові особливості¹⁹.

Оскільки робота вчителя фізичної культури, що займається фізкультурно-спортивною діяльністю в загальноосвітній школі, є одним з видів педагогічної діяльності, то він повинен в більшій чи меншій мірі відповідати всім вищеперерахованим вимогам, що висуваються до педагога в цілому, вчителя фізичної культури і тренера, зокрема.

¹⁸ Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт», М. Герцик, О. Вацеба, Львів, «Українські технології», 2002, с. 45.

¹⁹ О. Трофимов, *Подготовка будущих учителей физической культуры к тренерской деятельности (на примере спортивной гимнастики)*, дисс. ... канд. пед. наук, Пенза, 2010, с. 28.

Проведений аналіз наукових джерел, які аналізують фізкультурно-спортивну діяльність майбутніх учителів фізичної культури в аспекті їх фахової підготовки дав можливість розкрити загальні особливості цієї діяльності:

- 1) учителю фізичної культури відводиться провідна роль у впливові на особистість учня. Через специфіку спортивної діяльності, ця особливість висуває високі вимоги до його професіоналізму і до особистості;
- 2) діяльність вчителя фізичної культури характеризується високим ступенем відповідальності за фізичне і психологічне благополуччя його підопічних. У процесі професійної діяльності вчитель фізичної культури несе моральну, професійну і юридичну відповідальність за їх виховання, здоров'я і якість спортивних результатів;
- 3) відносна нестійкість системи «вихователь-вихованець». Учителю фізичної культури, важливо викликати довіру до свого професіоналізму і у своїх учнів викликати симпатію. Ставлення учнів до вчителя фізичної культури пов'язано з їх результатами, якими можуть бути не тільки спортивні досягнення, а й позитивна динаміка стану здоров'я і значущих властивостей особистості учнів. У цілому успішність виховання і розвитку учнів залежить від уміння вчителя фізичної культури спілкуватися зі своїми вихованцями;
- 4) підвищена стресогенність діяльності вчителя фізичної культури, що призводить до значних нервових перевантажень і що, в свою чергу, може негативно позначатися на успішності його діяльності;
- 5) у вчителя фізичної культури – необмежений обсяг навчально-тренувальної роботи, його діяльність носить нерегламентований характер. Він часто працює не тільки у вихідні, але і в святкові дні, у вечірній час;
- 6) перед вчителем фізичної культури, часто постає завдання набору в групу. Він має бути хорошим агітатором, для того, щоб зацікавити потенційних спортсменів, залучити їх до занять спортом, а також переконати в цьому їхнє найближче оточення;
- 7) учитель фізичної культури, протягом усієї професійної кар'єри сам має бути в спортивній формі. По-перше, спортивний вигляд педагога є стимулом для залучення дітей в секцію; по-друге, в деяких видах спорту тренеру іноді самому доводиться відчувати значне фізичне навантаження; по-третє, до складу педагогічних умінь тренера входять вміння показати той чи той елемент при його розучуванні, демонстраційні вміння;
- 8) специфіка роботи вчителя фізичної культури, організатора фізкультурно-спортивної діяльності:

- велика, в порівнянні з навчальним кабінетом, навчальна площа діяльності вчителя фізичної культури (спортивний зал, ігровий майданчик тощо);
- керівництво учнівським колективом, який активно переміщується за місцем проведення заняття (зал, стадіон, ігровий майданчик) протягом усього уроку, що вимагає значної концентрації уваги та контроль за високою руховою активністю школярів на уроці;
- використання спеціальних засобів фізичної культури і спорту: фізичних вправ, оздоровчих сил природи, гігієнічних факторів та раціональне використання часу, відведеного для занять за будь-яких погодних умов;
- організація роботи спортивних секцій, тренування збірних шкільних команд з різних видів спорту, планування загальношкільних фізкультурно-спортивних заходів та забезпечення їх проведення на належному рівні;
- різноманітна і складна обстановка при проведенні занять з окремих розділів навчальної програми, одночасне керівництво і контроль за роботою декількох підгруп на різних спортивних знаряддях, залучення всіх учнів до виконання фізичних вправ одночасно, відповідальність за здоров'я та життя учнів;
- постійне візуальне спостереження за правильністю виконання завдань з метою запобігання травмам і перевантаженням, своєчасне забезпечення допомоги і страховки при виконанні важких фізичних вправ;
- використання численного спортивного інвентарю і обладнання без ризику для здоров'я дітей;
- робота з різними віковими групами дітей в один день послідовно (урочна форма роботи) або одночасно (позакласні та позашкільні заходи) та робота з великою кількістю школярів різного віку (масові заходи);
- підбір фізичного навантаження з урахуванням індивідуального і вікового рівня розвитку дітей, стану їх здоров'я, особливостей психофізичного розвитку, а також рівня їх фізичної підготовленості;
- наявність вольового, командного голосу, володіння спеціальною термінологією.

У діяльності вчителя фізичної культури виокремлюємо часткові особливості:

- 1) сильно виражена навчально-тренувальна спрямованість його діяльності, його фізкультурно-спортивна спеціалізація, оскільки успішність роботи оцінюється, як правило, спортивними досягненнями його учнів;

- 2) помірно виражена оздоровча, здоров'язбережувальна, еколого-просвітницька, цивільно-патріотична та культурно-масова спрямованість діяльності, він повинен організовувати і проводити спортивно-масові заходи, фестивалі, свята, отже, повинен володіти комунікабельністю, толерантністю і відкритістю;
- 3) учителі фізичної культури, найчастіше, працюють з дітьми та молоддю, успішність його діяльності залежить від ставлення до фізичної культури і спорту та до нього особисто учнів загальноосвітньої школи.

Отже, професійна діяльність вчителя фізичної культури має як загальні, що зближують його з іншими педагогічними спеціальностями (педагогічний характер і високі навантаження), так і специфічні особливості, які істотно відрізняють його від учителів інших напрямів.

Оскільки робота вчителя фізичної культури, що займається фізкультурно-спортивною діяльністю в ЗОШ, є одним з видів педагогічної діяльності, то він повинен більшою чи меншою мірою відповідати всім вищеперерахованим вимогам, що висуваються до педагога в цілому, вчителя фізичної культури і тренера, зокрема.

Висновки

Отже, на підставі зробленого аналізу особливостей фізкультурно-спортивної діяльності в аспекті підготовки майбутніх учителів фізичної культури з'ясовано, що вчитель фізичної культури відіграє ключову роль у реалізації соціальних цілей і завдань фізичної культури і спорту. Сучасне європейське суспільство розглядає вчителя фізичної культури не лише як фахівця, що має знання, уміння і навички в професійній сфері, а більшою мірою як фахівця з пропаганди здорового способу життя, валеологічного ставлення до свого здоров'я, як людини, що підвищує мотивацію в молодого покоління для занять руховою діяльністю, залучає молодь до занять різними видами спорту.

Нами виокремлені особливості фізкультурно-спортивної діяльності майбутніх учителів фізичної культури які, характеризуючи педагогічну діяльність взагалі, відрізняють діяльність вчителя фізичної культури з позицій загального і часткового. До загальних особливостей цієї діяльності віднесено: високі вимоги до професіоналізму і до особистості вчителя; високу ступінь відповідальності за фізичне і психологічне благополуччя його підопічних, уміння спілкуватися зі своїми вихованцями; підвищена стресогенність діяльності вчителя фізичної культури; необмежений обсяг навчально-тренувальної роботи, нерегламентований характер його діяльності; агітаційні здібності для підбору учнів у групу; гарна спортивна форма; специфіка роботи вчителя фізичної культури,

організатора фізкультурно-спортивної діяльності. У діяльності вчителя фізичної культури виокремлюємо часткові особливості: навчально-тренувальна спрямованість його діяльності, його фізкультурно-спортивна спеціалізація, оскільки успішність роботи оцінюється, як правило, спортивними досягненнями його учнів; помірно виражена оздоровча, здоров'язбережувальна, еколого-просвітницька, цивільно-патріотична та культурно-масова спрямованість діяльності; ставлення до фізичної культури і спорту та до нього особисто учнів загальноосвітньої школи.

Література

- Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»*, Герцик М., Вацеба О., Львів, «Українські технології», 2002, 232 с.
- Гауряк О., Киселиця О., *Формування педагогічної культури майбутніх учителів фізичної культури в процесі фахової підготовки у ВНЗ*, Вісник Запорізького національного університету, 2012, № 2, С. 27–35.
- Голенкова Ю., *Психологічний аналіз специфіки праці вчителя фізичної культури*, Теорія та методика фізичного виховання, 2008, № 3, С. 6–9.
- Зайцева Ю., *Специфіка діяльності вчителя фізичної культури як організатора фізкультурно-спортивної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах*, Витоки педагогічної майстерності, 2014, Вип. 13, С. 139–144.
- Карченкова М., *Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності*, дис. ... канд. пед. наук, Переяслав-Хмельницький, 2006, 228 с.
- Клопов Р., *Інформатизація вищої фізкультурної освіти*, Теорія та методика фізичного виховання, 2007, № 4, С. 3–7.
- Мартиненко В., *Безперервна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту*, Наукові праці. Серія Педагогіка, 2009, Вип. 99, Т. 112, С. 111–115.
- Никулин И., *Подготовка будущего учителя к физкультурно-рекреативной деятельности с учащимися общеобразовательной школы*, дисс. ... канд. пед. наук, Белгород, 2000, 212 с.
- Панченко Г., *Проблемы совершенствования подготовки будущего учителя физического воспитания к организации и проведению физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работы в общеобразовательной школе*, Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта, 2011, № 11, С. 86–90.
- Сущенко Л., *Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах*, дис. ... докт. пед. наук, К., 2003, 650 с.

- Теорія і методика фізичного виховання школярів*, Шиян Б., Тернопіль, «Богдан», 2004, Ч. 1, 272 с.
- Трофимов О., *Подготовка будущих учителей физической культуры к тренерской деятельности (на примере спортивной гимнастики)*, дисс. ... канд. пед. наук, Пенза, 2010, 163 с.
- Физическая культура студента*, Ильинича В. (ред.), М., «Гардарики», 2000, 385 с.
- Черных З., *Формирование профессиональной готовности студентов педагогического вуза в процессе физкультурно-спортивной деятельности*, дисс. ... канд. пед. наук, Шуя, 2012, 162 с.
- Шаповалова І. *Формування фахової компетентності майбутніх учителів фізичної культури в контексті підготовки до професійного самовдосконалення*, Педагогічний дискурс, 2014, Вип. 17, С. 204–208.
- Шиян Б., *Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття*, Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні, 2001, Вип. 2, С. 371–374.

Peculiarities of Physically and Sports Activities in the Context of Future Physical Education Teachers' Preparation

Abstract

The article reveals the peculiarities of sport's training activities for intending teachers of physical education. The paper analyses the activities of physical education teacher in unusual circumstances in comparison with other teachers. The author singles out the following features of such activities and personal characteristics: high professional standards; higher degree of responsibility for the physical and psychological well-being of pupils; high communicative skills; stressful environment of the physical training teacher; unlimited educational and training work; high leadership skills; to be fit; educational and training focus of the activities, necessity of pupil's high sports achievements; improving healthcare, environmental, patriotic and cultural education, forming positive attitude towards physical education and sports. The paper justifies that the formation of the teacher is a complex process, during which the personality undergoes significant changes associated with the development of reflection, cooperation and discipline.

Keywords: intending teachers of physical education, training intending teachers, sports activities.

Specyfika aktywności fizycznych i sportowych w kontekście przygotowania przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego

Streszczenie

Artykuł ukazuje specyfikę sportowych aktywności szkoleniowych dla adeptów zawodu nauczyciela wychowania fizycznego. Praca analizuje działalność nauczycieli wychowania fizycznego w niecodziennych – w porównaniu z innymi nauczycielami – okolicznościach. Autor wyodręb-

nia następujące cechy takich aktywności i charakterystykę osobowości: wysokie standardy zawodowe; wyższy stopień odpowiedzialności za fizyczne i psychiczne samopoczucie uczniów; wysokie umiejętności komunikacyjne; stresujące środowisko nauczyciela wychowania fizycznego; nieograniczona praca wychowawcza i szkoleniowa; wysokie zdolności przywódcze; dbałość o kondycję fizyczną; wychowawcza i szkoleniowa rola aktywności; konieczność osiągania wysokich rezultatów sportowych przez uczniów; doskonalenie opieki zdrowotnej, ochrony środowiska, edukacji patriotycznej i kulturowej; kształtowanie pozytywnego nastawienia do wychowania fizycznego i sportu. Artykuł uzasadnia, że kształcenie nauczyciela jest złożonym procesem, podczas którego osobowość podlega znaczącym zmianom związanym z rozwojem refleksji, współpracy i dyscypliny.

Słowa kluczowe: adepci zawodu nauczyciela wychowania fizycznego, szkolenie przyszłych nauczycieli, aktywności sportowe.